

16. LUDOLF VAN SAKSEN, *Vita Jesu Christi e quatuor evangeliiis et scriptoribus orthodoxis concinnata, Pars secunda*, kap. 58-66 en 68-89, Middelnederlandse vertaling. - Hasselt, Sint-Catharinadal, 1472.

Papier en perkament; 2 + 232 + 2 + 2 bladen; blad en bladspiegel resp. 293 × 215 mm en 200 × 139 à 142 mm; twee kolommen, met zwarte inkt afgeschreven en gelinieerd; 41 regels per kolom. Eén hand (littera bastarda). Rood-blauwe, rode of

Dier beghint dat vierde boec
van ons liefs heren leuen plag
vande passie en vande loue des he-
ligen cruce. Dat lviij. capittel

Dier oere
ons liefs he-
ren ihu xpi
en tot mer
pyncheit d'
mensche. Soe
sal hier ge-
sen werden
vande heil-
gher pme ende passien ons liefs
heren ihu xpi. Welke passie een
yghelike kersten mensche soude te
wijnste seuenwerff inde daghe be-
denken. Want sine herenard se-
dat eens kerstens mensche daghe
licste lerie sal si ghebeckenisse d'
passie ons heren. En dat niet also
seer des mensche herte en outfue-
ker tot pyncheit. Als dirke ende
veel te denken aendie passie en
aen de heilige menschelike leuen
ons vloessers. Daer om soe wie
dat wil glorieer inde cruce ende
ind' passie ons heren. Die sal da-
in staen met vliughen stadighe
ghedencken. En si sal boue alle
ducke sin in ghenaegetheit in onse
herte. Alsoe ghelike als die litte
kenen sine suet woude si alwees
in sine lichaem. Alsoe selen si oer
i onsen herte met ghederckenisse
alre ghehalten werde en abue-
meer da' wee ghedelike worden.
Soe wi die godlike heymelike be-
dienisse d' passie en die daghe
die da' gheschiet met gruyse h-
ten aensaghe. Si soude seker be-

ghen in ene welcke stote. Want wie se
we gronde sinus herte en ment' merghie
sinus in ghelwaede ons' sochte. I hem sol-
den veel onghedachte wesen sine passie
te vore come. Wat welken hi ontfanghen
soude een welcke medelijde. een welcke mi-
ne. en eens melke troest. En dan da' nae
ene staet d' smarten die hem soude ducke
wesen ene v' smarten en een mede desin
ghe der glorie. Als eens gheschiet
eene huygher noien die alsoe seer be-
mer was mer pme xpi dat si abue-
meer en mocht aensien met hare lustike
oghen dat beelde eens crucifixe. En en vi-
el ter nab' op die eerde als off si van ha-
selue soude come en waer amechteich.
Dier om soe moet die mensche hem be-
wisen teghenwoordich begheerlic bliuich
en met laughe merre tot alde poente
die da' gheschiet ind' passie ons heren.
En dat hi sine subtile ghedachte daer
toe keere. volherende met wakende oge
des heren. En moet oer vgherit alre we-
wendigher lozgher. **D**u sulste waken
wilstu toe name in deser const. soe moet
stu met groete cruste di afstrecken van
leckeren spisen en dranc. En nauwe tot
dure voeddoft van eten en drucke wa-
nich uene. Want dat auour een en dur-
ken hindert seer dat ghebet en besou-
wen naed' compleete. Daer omme salme
da' van onthalden alsoe veel als sine ver-
mach. **D**u salstu die af halden van
weete off saechte cleedere en ledde. En
du sulste dich aernoodighe ind' cleedinge
als ind' spisen. En sulste d' groefster en
d' suetster ghecluyken. **D**u sulste dy
oer hueden v' veel clappens en v' ont-
temelike ydele vroude. Want wi daer
wilt gheuoelde d' pme ende d' smarten
xpi. Dien en betreue niet te besouere

blauwe initialen, vier à negen regels hoog, versierd met rood penwerk, gehoogd met groen en paars of met groen of paars, of met zwart penwerk, gehoogd met groen, rood en paars; rode lombarden, twee regels hoog; rode opschriften en paragraaftekens; rood doorstreepte hoofdletters; de namen ihesus en maria in het rood; oude foliëring met rode Romeinse cijfers; moderne potloodfoliëring. Op fol. 1^r, in de onderste marge, met rode inkt, half uitgeradeerd: Dit boeck hoert toe den susteren inden besloten cloester tsinte katharinen dael bin[n]en der stat van hasselt vander derden ordenen sancte francisce. Op fol. 232^r^a, met rode inkt: Hier eyndet dat vierde boeck ende dat leste stuck van ons lieuen heren leuen Ghescreuen int jaer der geboerten ons heren ihesu cristi. M.CCCC. ende lxxij op onser lieuer vrouwen assumptio auont gheeyndet. Laat-achttiende-eeuwse of vroeg-negentiende-eeuwse kartonnen band; voor- en achterplat met marmerpapier beplakt; op de rug met zwarte inkt: Het LEVEN Van JESUS CHRISTUS | MCCCCLXXII MSS.; op de binnenzijde van het voorbord een aantekening van W. Moll.

Afb. 15

's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, hs. 73 E 7

De *Vita Christi* van Ludolf van Saksen is zó omvangrijk dat een volledig afschrift vaak uit vier delen bestond. Als het werk in vier delen werd overgeschreven, dan bevatten het eerste en het tweede deel resp. de eerste en de tweede helft van de *Pars prima* en het derde en het vierde deel resp. de eerste en de tweede helft van de *Pars secunda*. Het hier besproken handschrift bevat een Middelnederlandse vertaling van het vierde deel en is getiteld *Dat vierde boec van ons liefs heren leven*. Dezelfde vertaling van dit deel bevindt zich nog in hs. Brussel, Koninklijke Bibliotheek, IV 1122, omstreeks 1485 in het oosten van de huidige provincie Overijssel geschreven, en in hs. Berlijn, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Ms. germ. fol. 1170, een Ripuarisch afschrift, in 1450 voltooid en afkomstig uit het benedictinessenklooster De Makkabeëen te Keulen. Een Middelnederlandse vertaling van de eerste drie boeken is tot dusver niet aan het licht gekomen. De vraag dringt zich op, of de vertaler alléén de tweede helft van de *Pars secunda* dan wel geheel de *Vita Christ* in het Middelnederlands heeft vertaald. We menen te mogen aanemen dat de vertaler geheel de *Vita Christi* in de landstaal heeft overgebracht en de vertaling van de *Pars prima* en de eerste helft van *Pars secunda* verloren is gegaan. In het hier besproken handschrift staat op fol. 232^r^a: Hier eyndet dat vierde boeck ende dat leste stuck van ons lieuen heren leuen. Dat er niet alleen staat „dat vierde boeck”, maar nog nadrukkelijk „ende dat leste stuck” wordt bijgevoegd, wijst er onzes inziens op dat ook de eerste drie boeken of stukken in het Middelnederlands hebben bestaan, maar slechts de ontdekking van één van de eerste drie delen of excerpten daaruit kan ons hieromtrent volledige zekerheid verschaffen. Als de *Vita Christi*, zoals we menen te mogen aannemen, inderdaad geheel in het Middelnederlands werd overgebracht, dan behoort deze vertaling tot de omvangrijkste vertaalwerken, die ooit in het Middelnederlands zijn ondernomen. Een afschrift van een werk van

dergelijke omvang was een langdurige onderneming, waarmee niet lichtvaardig werd begonnen, te meer daar er in de landstaal beknopter werken bestonden, waarin zij die geen Latijn kenden, in de eerste plaats klooster-vrouwen en lekebroeders, het leven van Christus konden overwegen. Daar er van zo'n omvangrijk werk niet veel afschriften moeten hebben bestaan, was het gevaar groot dat het geheel of gedeeltelijk verloren kon gaan. Dat alléén en juist het vierde boek in drie handschriften de wisselvalligheden van de eeuwen heeft overleefd, is waarschijnlijk te danken aan het feit dat het een zo gewilde meditatiestof als het lijden en de verrijzenis van Christus bevatte. Blijkens de colofon en het eigendomsmerk is het hier besproken handschrift daags vóór Maria-Hemelvaart, dus op 14 augustus, 1472 voltooid en heeft het aan het klooster Sint-Catharinadal te Hasselt toebehoord. Dit klooster, bewoond door tertiariissen of zusters van de Derde Orde van de H. Franciscus, werd in 1797 opgeheven. Daarna is het handschrift in het bezit geweest van de rechtsgeleerde en historieschrijver Pieter Bondam (1727-1800), hoogleraar te Utrecht, en van Joost Romswinkel (1745-1824), schepen te Leiden en afgevaardigde ter Staten-Generaal. In 1807 kwam het, samen met de collectie - J. Romswinkel, in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. [J.D.]

Bibliotheca viri clarissimi Petri Bondam, II, Utrecht, B. Wild, J. Altheer en C. van der Aa, 1800, p. 214, nr. 22; W. MOLL, *Johannes Brugman en het godsdienstig leven onzer vaderen in de vijftiende eeuw, grootendeels volgens handschriften geschetst*, II, Amsterdam, 1854, p. 41, voetnoot; *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae*, I. *Libri theologici*, Hagae Comitum, 1922, p. 247, nr. 702; [J. DESCHAMPS], *Tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit beide Limburgen*, Hasselt, Provinciale Bibliotheek, 1954, p. 21, nr. 15; E. SLOOTS, *Middelnederlandse handschriften uit beide Limburgen*, Bijdragen voor de geschiedenis van de provincie der minderbroeders in de Nederlanden, 19, 1955, p. 46, nr. 15; J. DESCHAMPS, *Middelnederlandse bijbelhandschriften uit het klooster Sint-Catharinadal te Hasselt*, *Liber amicorum J. Gruyters*, Hasselt, 1957, p. 194; C. C. DE BRUIN, *Het Bonaventura-Ludolfiaanse Leven van Jesus. Prolegomena voor een uitgave*, Dr. L. Reypens-album, onder redactie van A. AMPE, Antwerpen, 1964, p. 116; G. I. LIEFTINCK, *Manuscrits datés conservés dans les Pays-Bas. Catalogue paléographique des manuscrits en écriture latine, portant des indications de date*, I. *Les manuscrits d'origine étrangère (816-c. 1550)*, Amsterdam, 1964, p. 32 en 33, nr. 96, pl. 223; *Kroniek van de handschriftenkunde in de Nederlanden (1976-1977)*, Archief- en Bibliotheekwezen in België, 49, 1978; p. 728, nr. 1740; *Vijf jaar aanwinsten, 1974-1978. Tentoonstelling georganiseerd in de Koninklijke Bibliotheek Albert I van 22 september tot 31 oktober 1979*, Brussel, 1979, p. 155; J. DESCHAMPS, *De „Vita Christi” van Ludolf van Saksen in het Middelnederlands*, *Historia et spiritualitas Cartusiensis. Colloqui quarti internationalis Acta*, Gandavi-Antverpiae-Brugis 16-19 Sept. 1982, ed. J. DE GRAUWE, Destelbergen, 1983, p. 159-163.